

KONYA MÜZELERİNDE BULUNAN KADIN CEPKENLERİNDEKİ KORDON TUTTURMA ÖRNEKLERİ*

EXAMPLES OF CORD HOLDING IN WOMEN'S CEPKEN AT THE KONYA MUSEUM

Ayşe Lütfiye POÇANOĞLU**

ÖZ: Zamanla unutulmaya yüz tutmuş el sanatlarımızdan olan kordon tutturma tekniği ile süslenmiş kadın cepkenleri, günümüzde kullanılmamasından dolayı müzelerde ve sandıklarda korunur duruma gelmiştir. Çalışmanın kapsamında Konya müzelerinde bulunan kordon tutturma örnekli kadın cepkenleri araştırılmıştır. Bu araştırmayla incelenen eserlerden günümüze uygun ve kullanım amaçlı modern tasarımların üretilmesi ve kültürel mirasın devamlılığının sağlanması hedeflenmiştir. Geleneksel kılık kıyafet ve işleme sanatı örneklerinden olan bu eserleri günümüze taşıyıp gelecek nesillere aktarmak amaçlı olan makale; bu alanla ilgilenen sanatçılara ışık tutması, yazılı, görsel kaynaklar oluşturulması ve bu tekniğin bugüne kadar araştırılmamış ve kullanılmamış olması açısından önemlidir. Kaynakların taraması sırasında kordon tutturma tekniği konusunda bir çalışma ve kapsamlı bir araştırma yapılmadığı tespit edilmiştir. Araştırma bu eksikliği gidermesi açısından önem taşımaktadır. Ayrıca bu makale; zamanla yok olabilecek, etnografi değer taşıyan kordon tutturma tekstil eserlerini belgelendirerek, özellikle 19. ve 20. yüzyılın giyim- kuşamının, günümüzde tanıtılması açısından da önemlidir. Müzelerde korunan bu tekstil eserlerinin envanter bilgileri araştırılmış, konuyla ilgili literatür taraması yapılmış, katalog oluşturulmuştur. Eserler fotoğraflanmış, farklı tarzda olanların çizimleri yapılmıştır. Çizimi yapılan örneklerin, teknik, renk, motif ve kompozisyon gibi özellikleri belirtilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Geleneksel kadın kıyafetleri, kadın cepkenleri, nakış, kordon tutturma tekniği.

ABSTRACT: *Women cepken (long-sleeved vest) decorated with the technique of cord fastening, one of the handicrafts that have been forgotten over time, has become protected in museums and chests since it is not used today. Women cepken with cord fastening examples in Konya museums were investigated within the scope of the study. It was aimed to produce modern designs suitable for use and to ensure the continuity of the cultural heritage with this research. This article, which is an example of traditional costume dress and embroidery art and is intended to carry these works to the present and to pass them on to next generations, is important because of shedding light on artists interested in this field, creation of written and visual resources and the fact that this technique has not been investigated and used so far. During the review of the literature, it has been determined that there is no study and comprehensive research on the technique of cord fastening. The research is important in terms of overcoming this deficiency. In*

* Bu çalışma Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tasarım Ana Sanat Dalı'nda sürdürülen "Konya Müzelerinde Bulunan Kordon Tutturma Örneklerinin Motif Tasarımları" isimli yüksek lisan tezinden türetilmiştir.

** Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tasarım Anabilim Dalı Tasarım Bölümü Lisansüstü Öğrencisi / Konya - a.l.pocanoglu@windowslive.com (ORCID ID: 0000-0003-3642-6516)

addition, this article is important in terms of documenting the corduroy textile works with ethnographic values that may disappear over time and, especially, introducing the apparel of the 19th and 20th centuries today. Inventory information of these textile works preserved in museums were researched, a literature review was made on the subject and a catalog was created. The works were photographed and the drawings of those in different styles were made. The characteristics of the samples that are drawn, such as technique, color, pattern and composition, were specified.

Keywords: *Traditional women's clothing, women cepken (long-sleeved vest), embroidery, technique of cord fastening.*

1. Giriş

Geçmişten günümüze kılık kıyafet biçimleri araştırıldığında toplumların kültürleri giyim tarzlarını etkilemiş ve yaşadıkları ortam, hayat şartları gibi nedenlerle her milletin kendi kültürüne ait milli ve yöresel kıyafetleri ortaya çıkmıştır. Selçuklu payitahtı olan Konya İlimizin kadın kıyafetleri ve süslemesinde kullanılan işleme teknikleri de Orta Asya'dan gelen ve Anadolu İslam sanatıyla zenginleşen hem Selçuklu hem Osmanlı kültürel mirasına sahip ve yörenin şartlarına uygun özelliklerdedir.

Kullanılan kıyafet biçimlerinden kumaşına ve malzemesinden kıyafetlerin üzerine yapılan işleme ve süsleme tekniklerine kadar inceliklerle hazırlanan kıyafetler geçmişten günümüze ışık tutmaktadır ve hala devam eden bazı adetlerde olduğu gibi nakışın kıyafetlerin vazgeçilmez bir unsuru olduğunu bizlere göstermektedir.

İşlemeyle, Anadolu kadını yaşadığı çağın kültürünün dilini oluşturmuştur. Adetleri, acı ve sevinçleri, kişilerin hayat tarzından, bölgelere hatta anlatmak istedikleri düşüncelere kadar farklılıklar gösteren giyim kuşam ve üzerine yapılan süslemeden kullanılan renk ve kumaşa kadar toplumların aynası olmuş ve günümüze kadar aktarılmıştır (Tansuğ, 1997: 106). İşleme, insanlığın temel ihtiyaçlarından olan giyim ve kuşamın sadece örtünmekle kalmayıp çeşitli süslemelerle toplumun kültürünü, yaşam şeklini ve duygularını yansıttığı, farklı malzemeler kullanılarak yapılan dikiş teknikleridir (Sönmez, 2005: 112). Türk kadınları da işlemelerinde dini ve milli motiflere yer vermişlerdir (Karpuz ve Öz, 2012: 11). Süslemeler, yapılan eserleri ve eşyaları, kullanım amaçları haricinde, görselliğine estetik değer katan farklı malzemeler ve tekniklerle yapılan çalışmalardır. Süsleme insanlığın doğasında bulunan bir özelliktir. Bu durumdan dolayı insan süsleme çeşitliliğiyle birlikte sanata yönelmiştir (Koç, 1997: 149). Asırlardır yapılan işlemelerin desenleri bitkisel, nesnel, geometrik, mimari ve yazılı motiflerle gruplanmıştır (Yetim ve Kayabaşı, 2007: 729). İnsan yaşam alanı içinde etrafında bulunan her bir kullanım eşyasını süsleyerek kullanmayı tercih etmiştir. Özellikle korunma ve örtünme amaçlı olan giysilerini de çeşitli materyallerle bezeyerek estetik bir görsellik katmıştır. Dünyanın her bölgesinde insanlar kendi kültürünü yansıtan giyim kuşam örnekleri üretmişlerdir. Türk halk giyim kuşamında da süslemenin önemi büyüktür.

Köklü mirasımıza baktığımızda giyim kuşamda çok çeşitli süslemelerin örneklerini görmekteyiz. Bu örneklerden gözlemlediğimiz işlenmiş her bir giysinin bir anlamı, amacı ve kullanıldığı yere göre çeşidi vardır. Bu kıyafetlerden cepken kadınların geçmişte giyindikleri en önemli dış giyim çeşitlerinden olmuştur. Giyim kuşamda tüm dünyada toplumlar kendilerine, kültürel yapılarına has tarzlarda özel kıyafetler kullanmışlardır. Türk örf ve adetlerinde ise geçmişten günümüze örnek olarak gelen cepkenler farklı kültür miraslarının birbiriyle etkileşmesinden farklı model ve süsleme tarzlarıyla günümüze kadar kullanılagelmiştir (Uysal vd., 2010: 2). Çeşitli kumaşlardan yapılan üzeri farklı işleme teknikleriyle süslenen cepkenler dikim tekniğine göre farklı isimlerle adlandırılmıştır (Torun, 2004: 462). Konya yöresinde; salta, camedan, fermane, libas, sarka, cıbba dikim ve işleme modeline göre adlandırılan cepken çeşitlerindedir (Karpuz ve Esirgenler, 2015: 9). Kol ağzı, yakası ve beden çevresi işlemeli kadın cepkenlerinin geçmişten günümüze kadar örneklerini görmekteyiz (Sürür, 1976: 20). Türk giyim kuşamının vazgeçilmez parçası olan cepkenlerde de blonya iğnesi olarak da bilinen, farklı kaynaklarda kordon tutturma iğnesi şeklinde geçen, geleneksel Türk işlemlerinden olan bu teknikte yoğun olarak süslendiği görülmüştür. (Eronç, 1984: 57'den akt. Abanoz vd., 2019: 62). Cumhuriyet döneminin başlamasıyla kıyafetleri süsleyen işlemecilik kıyafet inkılâbından sonra önemini yitirmiştir (Barışta, 1984: 10). Kordon tutturma tekniğini yatırma işi adıyla Konya çarşısında yapan, usta zanaatkarların uyguladığını fakat günümüzde bu ustaların kalmadığından, kız meslek liseleri, olgunlaşma enstitüsü, halk eğitim kursları ve meslek üniversitesi öğrencilerinin ve öğretmenlerinin de tekniği yetersiz uygulamalarından dolayı zamanla önemini yitirmiştir. Teknolojinin gelişmesi ve sanayileşmenin artmasıyla işlemeli eserlerin el tezgâh ve kasnaklarında yapılanlarına daha az rastlanmaktadır. Dijital ve bilgisayarlı makinelerde yapılan nakışlı ürünler hem maliyet olarak hem de yapım aşaması ve zaman olarak daha ekonomik olmuştur. Nakışta olduğu gibi kıyafette de geleneksellikten daha çok zamana uygun, modern ve ergonomik giyim tarzı tercih edilmiştir. Bunun en önemli nedeni el işlemeciliği yapan ustaların azalması ve bu nedenle yapılan işlemeli giysilerin maliyetinin yüksek olmasıdır. Bu yüzden el işlemeli geleneksel kıyafetlerimiz sandıklarda ve müzelerde korunur duruma gelmiştir.

Konya müzelerinde geleneksel Türk işleme sanatlarından, kordon tutturma tekniği uygulanmış, tür, tarih ve malzeme bakımından çeşitli eserler bulunmaktadır.

Konya merkezinde bulunan Etnografya Müzesi, Konya Büyükşehir Belediyesi Ahmet Rasih İzzet Koyunoğlu Müze ve Kütüphanesinde bulunan kordon tutturma tekniği ile süslenmiş kadın cepkenleri araştırmanın kapsamındadır. Araştırmada müze depolarında ve teşhirde bulunan işlemeli tekstil eserleri incelenmiştir. Eserlerden kordon tutturma tekniğiyle süslenmiş cepken yakından gözlemlenip, incelenmiş ve fotoğrafları

çekilmiştir. Malzeme, renk, motif ve kompozisyon açısından benzer örnekler çıkarılarak 6 adet örnek araştırma kapsamına alınmıştır. Bu eserlerin 2 adedi Etnografya Müzesi'nden, 4 adedi Konya Büyükşehir Belediyesi Ahmet Rasih İzzet Koyunoğlu Müze ve Kütüphanesi'ndedir. Eserlerin üzerindeki süslemelerin desen çizimleri yapılmış, teknik ve motif özellikleri belirtilmiştir.

2. Konya Müzelerinde Bulunan Kadın Cepkenlerindeki Kordon Tutturma Örnekleri

Fotoğraf 1, 2, Siyah kadife cepken

(Poçanoğlu, 2019)

Katalog No	: 1
Bulunduğu Yer	: Etnografya Müzesi
Envanter No	: 2230
Eserin Adı	: Siyah kadife cepken

Tanımı: Hâkim yakalı, uzun kollu, önü acık cepken, siyah renkli ipek kadife kumaştan dikilmiştir. Cepkenin etek boyu kısadır. Kolu düz takma kol, koltuk altında rahat olması açısından “kuş” adı verilen parça eklenmiştir. Bedenin ön, yaka ve etek kenarları harçla temizlenmiştir. Cepken sarı simli ince bükülmüş kordonla kendi renginde iplik kullanılarak kordon tutturma tekniği ile süslenmiştir. (Fotoğraf 1, 2)

Çizim 1, Güneş gülü, hayat ağacı ve şal motifi

(Poçanoğlu, 2019)

Süsleme Kompozisyonu: Cepkenin yüzeyi simetrik süslenmiştir. Bitkisel ve geometrik, doğadan stilize edilen motifler kullanılmıştır. Daire

şeklinde olan güneş gülü motifi göbek kısmında saadet düğümü, kenarlarında ise şal desenleri uygulanmıştır. Beş adet güneş gülü motifi bedenın arka ortasında stilize hayat ağacı formundadır (Çizim 1). Uçlarında tomurcukları olan şal deseni motifleri hayat ağacına paralel simetrik bir biçimdedir. Birbirine geçmeli kıvrımlar ve minik papatya çiçekleri ile süsleme tamamlanmıştır. Şal desenlerinin aralarına pullar dikilmiştir. Ön bedene üst üste ikişer adet simetrik yerleştirilmiş güneş gülü, ona paralel şal desenleri ve minik papatyalar yerleştirilmiştir. Kolun üzeri ise şal motifleri ve papatyalarla bezenmiştir.

Fotoğraf 3, Mor kadife cepken

(Poçanoğlu, 2019)

Katalog No	: 2
Bulunduğu Yer	: Etnografya Müzesi
Envanter No	: 5370
Eserin Adı	: Mor kadife cepken

Tanıımı: Hâkim yakalı, önü açık, bel hizasında olan cepken mor renkli ipek kadifeden dikilmiştir. Kolları düz takma koldur. Koltuk altında rahat hareket edilmesi için “kuş” adı verilen parça eklenmiştir. Kol ağızları yırtmaçlı, biritli ve düğmelidir. Cepken sarı simli kordon kullanılarak kordon tutturma tekniğiyle süslenmiştir (Fotoğraf 3).

Çizim 2, Çengel ve şal deseni motifi

(Poçanoğlu, 2019)

Süsleme Kompozisyonu: Cepken sarı simli kordonla kordon tutturma tekniği ile süslenmiştir. Bitkisel ve figürlü bezemelidir. Stilize edilmiş kenarları tırtıklı ve düz yapraklardan ve lale motiflerinin de olduğu “s”

şeklinde çengel ve şal deseni formları oluşturulmuştur. Motifler simetrik bir şekilde cepkene yerleştirilmiştir. Ön bedende simetrik formda yerleştirilmiş stilize edilmiş yılan figürü, etrafında yapraklar ve laleler, etek uçlarında köşe motifi ile kompozisyon tamamlanmıştır. Hâkim yaka da birer yaprak motifi işlenmiştir. Kollar birbirini takip eden şal deseniyle süslenmiştir. Motifler de yaprakları kıvrımlı dallarla birleştirip uçlarına helezonlardan tomurcuklar yapılmıştır (Çizim 2). İşlemesi, kordon kesilmeden birbirinin içinden geçirilerek, desene yerleştirilip kendi renginde iplikle tutturulmuştur.

Fotoğraf 4, 5, Kahve rengi pamuklu cepken

(Poçanoğlu, 2019)

Katalog No	: 3
Bulunduğu Yer	: A. Rasih İzzet Koyunoğlu Müzesi
Müze Envanter No	: 7363
Eserin Adı	: Kahverengi Pamuklu Cepken

Tanımı: Cepken; kahverengi çuha kumaştan dikilmiştir. Cepken düz beden üzerine, önden açık ve kapama yapılmadan tasarlanmıştır. Cepkenin boyu belde ve yakası hâkim yakadır. Kollar bedene düz, takma kol tekniği ile takılmıştır. Kolun rahat hareket edebilmesi için kol alt dikişlerine kuş parçaları çalışılmıştır. Cepkenin kol ve etek ucu düz kesimlidir (Fotoğraf 4, 5). Cepkenin omuzları dikişli ve arka ortası dikişsiz kumaş katından uygulanmıştır. Üçgen biçimli süsleme kompozisyonunda stilize edilmiş girift geometrik şekiller oldukça yoğundur. Bitkisel bezemeye az miktarda yer verilmiştir. Balıksırtı şeritlerde çırpma tekniği, işlemede kordon tutturma tekniği uygulanmıştır.

Çizim 3, Geometrik süsleme motifleri

(Poçanoğlu, 2019)

Süsleme Kompozisyonu: Cepken süslemeleri simetrik biçimde uygulanmıştır. Cepkenin ön ortası, etek ucunda ve yakada geometrik motiflerinden oluşturulmuş üçgen şeklinde bir bordür bulunmaktadır

(Çizim 3). Ön bedenlerde geometrik helezonlar, çengel motifleri ve saadet düğümü motifleri ile birbirine giriftli dallarla üçgen kompozisyon oluşturulmuştur. Dairelerin etrafı kıvrımlı dallarla çevrelenmiştir. Arka bedende, simetrik helezonlardan oluşan bir üçgen yerleştirilmiştir. Kolun omuz kısmında ve kol ağzında küçük üçgen oluşturulmuştur. Cepkenin hâkim yakası geometrik şekillerle su şeklinde işlenmiştir. Yakanın çevresi, ön ortası, etek ucu, kol ucu ve kol alt dikişi balıksırtı şeritle süslenerek kompozisyon tamamlanmıştır.

Fotoğraf 6, 7, 8, Bordo kadife cepken

(Poçanoğlu, 2019)

Katalog No	: 4
Bulunduğu Yer	: A. Rasih İzzet Koyunoğlu Müzesi
Müze Envanter No	: 11072/16
Eserin Adı	: Bordo Kadife Cepken

Tanımı: Vişne çürüğü renginde kadifeden dikilmiştir. Cepkenin süslemelerinde; balıksırtı kordon ve sarı altın simli iplikli kordon kullanılmıştır. Önü açık olarak tasarlanmış düğmeye yer verilmemiştir (Fotoğraf 6). Kollar bedene düz, takma kol tekniği ile takılmıştır. Kolun rahat hareket edebilmesi için kol alt dikişlerine kuş parçaları çalışılmıştır. Cepkenin kol ve etek ucu düz kesimlidir. Omuzları dikişli ve arka ortası dikişsiz kumaş katından uygulanmıştır. Arka bedene genişlik vermek için kulp yanlarına kuş yapılmıştır. Etek uçlarına 6 cm genişliğinde biraz daha koyu renk kadife kumaş eklenmiş ve üzeri işlenmiştir.

Çizim 4, Ön beden motif detayı

(Poçanoğlu, 2019)

Süsleme Kompozisyonu: Bitkisel bezemedir. Stilize edilmiş papatya çiçekler, çam kozalağı, tırtıklı yapraklar ve kıvrımlı dallardan oluşmuştur.

Kalın altın rengi sim, krem iplikle bükülüp farklı kalınlıklarda kordonlar oluşturulmuş ve tutturma tekniği uygulanarak motifler elde edilmiştir. Motifler Her iki ön beden çevresinde, etek ucunda ve kol ağzlarında su şeklindedir. Ön bedenın etek ucunda köşe motifinde demet çiçek ve yapraklar uygulanmıştır (Çizim 3). Bedenin arka ortasında stilize çiçek, yaprak ve çirtikli dalların oluşturduğu büyük bir vazo kompozisyonu mevcuttur (Fotoğraf 8). Kolun omuz hizasında yer alan çiçeğin etrafı yapraklarla bezenerek bir kompozisyon oluşturulmuştur (Fotoğraf 7). Kenarları çift kordonla zincir şeklinde kenar temizleme yapılmış. Kozalakların etrafı kaya şekline anglez kordonu ile çevrilmiştir.

Fotoğraf 9, 10, 11 Cepken, ceket

(Poçanoğlu, 2019)

Katalog No	: 5
Bulunduğu Yer	: A. Rasih İzzet Koyunoğlu Müzesi
Envanter No	: 7955/2
Eserin Adı	: Cepken-Ceket

Tanıımı: Koyu eflatun(mor)renkli kadifeden dikilmiştir. Mor renkli kadife kumaş üzerine altın rengi sim kordon ve kordonu tutturmak için sarı renkli koton iplik kullanılmıştır. Önü açık olarak tasarlanmış düğmeye yer verilmemiştir (Fotoğraf 9). Kollar bedene düz, takma kol tekniği ile takılmıştır. Kolun rahat hareket edebilmesi için kol alt dikişlerine kuş parçaları çalışılmıştır. Cepkenin kol ve etek ucu düz kesimlidir. Altın rengi sim iplik bükülüp kordonlar oluşturulmuş ve tutturma tekniği uygulanarak süsleme motifleri elde edilmiştir.

Çizim 5, Papatya, çarkıfelek, lale, motif detayı

(Poçanoğlu, 2019)

Süsleme Kompozisyonu: Cepken oldukça zengin bir bitkisel bezemeli süsleme kompozisyonuna sahiptir (Çizim 5). Altın rengi sim ve koton iplikle bükülmüş kordonlar; kıvrımlı dal, çarkı felek, stilize edilmiş papatya, lale, şal deseni motiflerinden oluşan desene tutturma tekniği ile uygulanmıştır. Ön beden simetrik bir şekilde tamamen süslenmiştir. Desen bedene geniş bordür şeklinde yerleştirilmiştir (Fotoğraf 9). Arka etek ucu geniş bordürlü, ortası simetrik bir şekilde stilize edilmiş papatya demeti kompozisyonundan oluşmaktadır. Arka ortasından başlayan ince bordür omuzlardan kol üstündeki motife birleşmektedir (Fotoğraf 10). Kol üstünde madalyon şeklinde, kol ağzında ise bordürle süsleme yapılmıştır (Fotoğraf 11). Arka ortasından ince su şeklinde bordür motifi koldan ön bedene geçirilerek desende bütünlük sağlanmıştır.

Fotoğraf 12, 13, 14, 15, 16, 17 Figürlü cepken

(Poçanoğlu, 2019)

Katalog No	: 6
Bulunduğu Yer	: A. Rasih İzzet Koyunoğlu Müzesi
Envanter No	: 8599/8
Eserin Adı	: Figürlü Cepken

Tanımı: Koyu eflatun(mor)renkli kadifeden dikilmiştir. Süslemesinde altın rengi sim kordon ve kordonu tutturmak için sarı renkli koton iplik kullanılmıştır. Metal pullar ve tırtıllar vardır. Önü açık olarak tasarlanmış düğmeye yer verilmemiştir (Fotoğraf 14). Kollar bedene düz, takma kol tekniği ile takılmıştır. Kolun rahat hareket edebilmesi için kol alt dikişlerine kuş parçaları çalışılmıştır. Cepkenin kol ve etek ucu düz kesimlidir. Omuzları dikişli ve arka ortası dikişsiz kumaş katından uygulanmıştır. Hâkim yakadır. Altın rengi sim iplik bükülüp kordonlar oluşturulmuş ve tutturma tekniği uygulanarak motifler elde edilmiştir.

Çizim 6, cepken arka süsleme detayı

(Poçanoğlu, 2019)

Süsleme Kompozisyonu: Cepken kordon tutturma örneklerinin en güzellerindedir. Desen ve tasarım olarak oldukça yoğun ve karışık bir kompozisyon mevcuttur. Bitkisel, geometrik, figürlü ve nesnel tüm motif özellikleri uygulanmıştır. Stilize edilmiş çiçekler, kıvrım dallar, yapraklar, hilal ve yıldız şekilleri, efsanevi mitolojik tasvirler, kuş ve ibrik gibi ayrıntılar görülmektedir (Çizim 6).

Cepkenin önünde kenarlarını da temizleyen harç biçimli birbirine tutturulup sonradan monte edilmiş geniş bordür yapılmıştır. Kol ve bedenin birleşme kısmı bordürle süslenmiş ve ibrik motifi yerleştirilmiştir (Fotoğraf 12, 13, 17).

Ön etek ucu köşesine stilize edilmiş hilal, yıldız yerleştirilmiştir. Kompozisyon simetrikdir (Fotoğraf 12).

Arka bedende ise sırt ortasında hayat ağacı. Yıldız, yanlarda yapraklar, kıvrımlı dallar ve çiçekler ve omuza yakın kısımda kuşlar bel oyuntusuna yakın yerde mitolojik figürlerden Ak ana motifi simetrik bir şekilde yerleştirilmiştir. Yüzey tamamen doldurulmuştur. Kolda giriftli dallar, stilize edilmiş çiçekler ve yapraklardan meydana gelen kompozisyon oluşturulmuştur. Kol ağzı bordürle ve kenar süslemesiyle bezenmiştir. İşlemede kuşun gövdesinde ve kıvrım dalların ortalarında pullar ve tırtıllar kullanılmıştır (Fotoğraf 12, 13, 14, 15, 16, 17).

3. Kordon Tutturma Tekniğinin Genel Özellikleri

Kordon, istenilen işleme uygun birkaç çeşit ipliğin veya telin bir araya getirilerek bükülmesinden meydana gelen şeritlerdir. Bu iğne çeşidi işleme tekniklerinden Atma İğnelerindedir: Kordon işi özgün desenlere uygulanabilen nakış tekniği olmasının yanında; iplikler ve kordon kumaşa tutturulurken özenle yapılan işlemlerin sonucunda, sayılarak yapılan işleme teknikleri kadar düzgün görüntü ortaya çıkmaktadır (Barışta, 1997: 12).

Altay dağlarında yapılan kazılarda 1. ve 2. yüzyıla ait işlemler Pazırık, Noin –Ula kurganlarında bulunmuştur. Şu anda kazılardan çıkan tarihi eserler Leningrat-Hermitaj Müzesinde sergilenmektedir. Bu eserlerin içinde altın işlemeli gömlek, kırmızı, yeşil renkli elbiseler, eyer örtüleri ve kordon tutturma ve zincir işi teknikleri ile işlenmiş perdeler vardır. (Özcan, 1994: 2).

Tasarlanmış ürüne uygun özellikteki desen uygulanacak kumaşa geçirilir ve hazırlanmış olan kordon, motif özelliklerine göre kordonun renginde iplikle, el işlemeciliğinde veya makine yardımıyla zemine tutturulur. El nakışı ile yapılmış kordon tutturma örnekleri geleneksel Türk işlemlerinde yoğun kullanılmıştır. Özellikle kıyafetlerde, cepken ve bindallılarda süsleme tekniği olarak görülmektedir. Zemine çizilen motiflerin önce etrafından başlayarak sonra da kordonu kesmeden motifin içini doldurup atlama işlemiyle diğer motife geçerek tutturmak bu tekniğin önemli bir özelliğidir. El işleminde desen kumaşın yüzüne çizilir. Nakış makinelerindeyse kumaşa tersten çizilen desenin üzerinden makine iğnesi yardımıyla kordon tutturulur. (URL-1).

Türklerde nakış sanatının en eski ve köklü tekniklerinden bir nakış tekniği olan kordon tutturma tekniği, kullanılacak kumaşa ve herhangi bir zemin malzemesinin üzerine işlem tekniğine uygun desenin çizilmesiyle hazırlanır. İki kişinin elinde bükülerek oluşturulan altın, gümüş tellerden ve iplikten yapılan kordon desen şekline göre kumaşa tutturularak işleme tamamlanır. Farklı yörelere göre kordon tutturma tekniğinin en kıymetlisi el nakışı olarak yapılmış olanıdır. Konya ili çevresinde halk arasında yatırma işi diye bilinir. Farklı renkli ipliklerle de yapılmaktadır (Barışta, 1997: 86-87). Türklerin giyim kuşamında erkek ve kadın elbiselerinde süslemesi en çok görülen modellerde, kordon tutturma tekniği sık kullanılmıştır. Tekniğin kullanıldığı esere ve motife göre farklı kalınlıkta kordonlar uygulanabilmektedir. Kordon tutturma tekniği ile süslenmiş cepkenler günümüzde bazı yörelerimizde az sayıda özel günler için yapılmaktadır. “Eskişehir’in İnönü ilçesinde “tuğlu sarka” adı altında yapılan cepkenler ve kordon tutturma tekniği ile yapılan giysiler yörenin önemli geçim kaynağıdır.” (Koca, Koç,2016: 249).

3.1. Kullanılan Malzemeler

Kordon tutturma işinde gergef, farklı biçim ve boyutta kasnaklar, makaslar (nakış, dikiş), çeşitli iğneler, iplikler, süslemede kullanılacak; ayna parçaları, çeşitli pullar, inciler ve boncuklar. Farklı renk ve dokuda kumaşlar genel olarak; saten, kadife, atlas, kutnu ve çuha kullanılır. Simler, altın ve gümüş teller, koton iplikler, ibrişimler ve eğrilerek, birden fazla kat olacak şekilde bükülerek oluşturulmuş iplerden kordonlar kullanılmaktadır (Fotoğraf 18) (Çalış, 2014: 317).

Fotoğraf 18, Kordon çeşitleri

(Poçanoğlu, 2019)

3.2. Yapım Aşamaları

Kordon, Kasnak veya gergef üzerine, desen çizilmiş kumaşa kendi renginde iplikle sadece kumaşın yüzeyinde olacak şekilde desenin şekline göre yan yana getirilerek kumaşa tutturulur. Tek yüzlü bir tekniktir. (Çalış,2014: 317).

3.2.1. Kordon Bükme Aşamaları

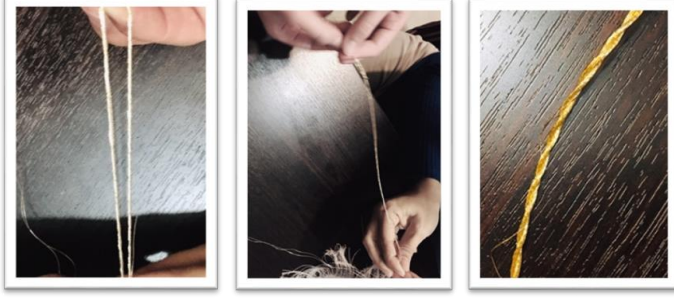
İşleme yapılacak kordon; altın, gümüş, simli iplik, koton iplik, pamuklu iplik gibi çeşitli malzemelerin birleşmesinden meydana gelir. İpleri bükerek oluşturulan kordona düz kordon denir. Birden fazla ve birbirine denk kalınlıkta çeşitli ipliğin bir araya getirilerek bükülmesi ile oluşur (Fotoğraf 19). Tığ yardımıyla örülerek kordon oluşturulur. Buna örnek anglez kordonudur (Fotoğraf 20). İki kişi arasında el yardımıyla sağa ve sola bükülen kordon kullanılmak üzere hazır hale getirilmektedir (Fotoğraf 21, 22, 23). İpliğin bir ucu herhangi bir yere sabitlenerek de el yardımıyla bükülüp kordon oluşturulur (Fotoğraf 24, 25, 26).

Fotoğraf 19, 20 düz ve anglez kordon

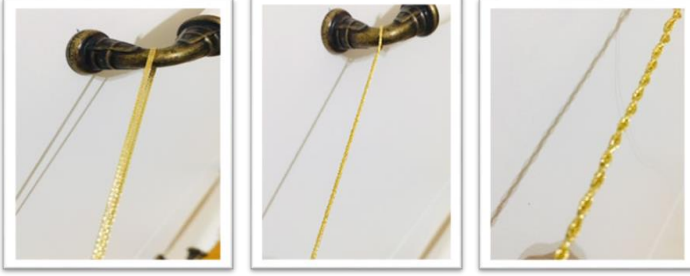
(Poçanoğlu,2019)

Fotoğraf 21, 22, 23, elde kordon bükme

(Poçanoğlu, 2019)

Fotoğraf 24, 25, 26 Herhangi bir yere ipi tutturarak kordon bükme

(Poçanoğlu, 2019)

Kordonun bükülme 'simi bükme' ve 'çıkırık' makinesinde (Fotoğraf 27) makinenin hareketlerine göre de yapılmaktadır. Çıkırık; Yün eğirip iplik yapmaya ve farklı kalınlıklardaki iplikleri bükerek kordon oluşturmaya yarayan, dikdörtgen bir ahşap malzemeye sabitlenmiş elle pedalını çevirerek kullanılan araçtır. (Barışta, 1997: 12).

Fotoğraf 27, Çıkırık

(Baran, Koca, Koç, 2014: 7)

3.2.2. Elde Kordon Tutturma Tekniği, İşlem Basamakları:

- 1.Hazırlanmış tekniğe uygun deseni kumaşın yüzüne geçiriniz.
- 3.Hazırlanmış olduğunuz kordonu kumaşın tersine tutturunuz.

4. İpliğe ve kumaşa uygun dikiş İğnesiyle kordonu kumaşın altından üstüne çıkarınız.

5. İğneyi kumaşın yüzüne, kordonun solundan çıkarınız.

6. İğneyi kordonun sağ kenarından ve hemen dibinden batınız. (Fotoğraf 28)

7. 1-2 mm. ara ile iğneyi kordonun solundan çıkınız ve aynı işlemi tekrarlayarak işlemeyi tamamlayınız (Fotoğraf 29).

8. Tekrarlanan işlem basamaklarından sonra desen tamamlanır. Kordon en son kumaşın tersine geçirilir (Fotoğraf 30).

9. Kordonu tutturup pekiştirdikten sonra keserek temiz bırakınız (Aktaran: Özcan, 1999: 222).

Fotoğraf 28, 29, 30, kordon tutturma tekniği

(Poçanoğlu, 2019)

3.2.3. Makinede Kordon Tutturma Tekniği, İşlem Basamakları,

1. Hazırlamış olduğunuz kordon tutturma tekniği modelini kumaşınızın tersine çiziniz.

2. Kumaşın kasmağa düzgün gerilmesine dikkat ediniz.

3. Makinede uygulama yapmadan önce dikiş makinesinin dişlisini indirerek nakış ayarına getiriniz.

4. Makine iğnesini kumaşa batırıp çıkararak alt ipliği kumaşın üstüne çıkartınız.

5. Deneme kumaşı belirleyip, kasmağa geriniz ve makinede asıl ürüne başlamadan mutlaka deneme kumaşında tekniği çalışınız.

6. Çizilmiş olan deseni, etrafından düz dikişle belirleyiniz.

7. Desenin tamamını kordonları tutturacak şekilde sırasıyla doldurunuz.

8. İşleme bittikten sonra kasmağı makine iğnesinin altından çıkarıp, kalan iplik ve kordonları pekiştirerek temiz görünmesini sağlayınız (URL-2).

3.3. Araştırmada İncelen Eserlerin Süslemesinde Uygulanan Motiflerin Simgesel Anlamları

3.3.1. Bitkisel Motifler

Lale: Lale motifi Türk İslam sanatında Allah'ı, ilahi varlığı (Özönder, 2003: 117) Aşk, ölümsüzlüğü, birlik ve vahdeti simgelemiştir (URL-3) (Fotoğraf 3, 11).

Papatya: "Saflik, masumiyet ve zarafeti simgelediğine inanılmıştır (URL-4) (Fotoğraf 6, 7, 8, 9, 10, 11).

Yapraklar: Stilize edilmiş yapraklar, doğal görünüşte olanlar, tek dilimli, üç ve beş dilimliler, birbirlerine geçmiş ve dolanmış yapraklar gibi.

Hayat Ağacı: Allah'ın "el-Hayat" sıfatından esinlenilmiş olan Hayat Ağacı sembolü ölümsüzlüğü, dünyanın merkezini, ebedi alemleri ve bulunduğu yerde canlı kaldıkça dünyanın var olacağını simgeler (Ergun, 2004: 145). "Mitolojilerde dünyanın merkezinde, semavi dinlerde cennette bulunduğu anlatılan kutsal ağaç "hayat ağacı" dır. Yeryüzünde ölümsüz olmayı başaramayan insanoğlu bu defa çareyi ölümden sonra dirilmeye veya ruhun ölümsüzlüğüne inanmakta bulmuş; hayat ağacı motifi bu duyguları simgelemek için kullanılmıştır" (Erbek, 1986). (Fotoğraf 2, 13).

Şal Deseni: Şal deseni pek çok tasarımda eskiden beri çeşitli formlarda kullanılmıştır. Erkek ve dişiyi, servi ağacını, armut, koza, ateş, alev gibi figürleri simgeler. (Vaghevi 1998: 7), Doğurganlık, çoğalma, bereket, nazardan korunma gibi inanışlar vardır (Aygün 2011: 53) (Fotoğraf 1, 2, 3, 10, 11).

Çarkifelek Motifi: İnsanın kader olgusunu biçimlendiren felekten esinlenilmiştir. Olağan üstü olayları ve gücü simgeler. Çapraz ve simetriktir (URL-5) (Fotoğraf, 10, 11, Çizim: 5).

Kozalak Motifi: Bolluğun, bereketin sembolü olan kozalak motifi genel olarak stilize edilmiş şekillerde uygulanmıştır (Fotoğraf 6, 7) (URL-6).

3.3.2. Figürlü Motiflerin İkonografik Anlamları

Ak Ana-Ak Ene: Altay mitolojisinde anlatılan efsanevi tanrı Ülgen'e ilham kaynağı olmuş ve hayatın başlamasına sebep olarak, her şeye ruh vermiş ve hayatı başlatmıştır. Ak Ana'nın başında güç göstergesi ışıktan boynuzları, alt kısmında ise balığa benzeyen kuyruk vardır (Ögel, 2010: 431, 444,571) (Fotoğraf 13, 16).

Kuş: süslemede bulunan kuş motifi karşılıklı ise derin sevgiyi, aile özlemini ve hayat ağacı etrafında bulunan kuşlarda ebedi hayatı simgeler (Manaz, 2004: 48). Kuş ölmüş kişilerin ruhunu simgelediği gibi sevinç, özlem, müjdeli haber ve mutluluk olarak da ifade edilmiştir (Erbek,2002: 190) (Fotoğraf 13, 15).

Yılan: Halk sanatlarının süslemelerinde hayvansal figürlerden olan yılan motifi bazen gerçek haliyle bazen yılan formunda stilize edilmiş

motifleriyle kompozisyonlar oluşturmuştur. Ölümsüzlük, kuvvet, dünyanın ve insanlığın yaratılışı, güç, gençlik, tazelik simgesi olarak görülmektedir (Erberk, 2002: 142) (Fotoğraf 3).

3.3.3. Geometrik ve Sembolik Motifler:

Birbirini takip eden kıvrımlar. Hilal, yıldız, helezon, daire ve üçgenler.

“S” şeklinde Çengel Motifi: “Kötü gözün etkisini yok etmek amacıyla kullanıldığı gibi, dişil ve eril kavramla arasında bir köprü anlamında da kullanıla gelmiştir. Kadın-erkek, dağ-vadi, deniz-dalga, rüzgâr-su gibi zıt ve değişik kavramları, düzlemleri hatta odakları birleştiren hareketleri sembolize etmektedir. Bu bağlamda evlilik ve bereketle de ilişkisi vardır.” (Erberk, 2002: 138, Aygün,2011: 58) (Fotoğraf 3, 9, 10, 11, 12, 13).

Helezon: Bir noktadan çıkarak sürekli merkez etrafında dönüş olan hareketlerle oluşmuştur. Ölümün ürkütücülüğünü yumuşatmak için ölümden sonra doğumun olacağını yeni bir hayatın devamını simgeler (Aygün,2011, s.51) (Fotoğraf 4, 5).

Saadet Düğümü: Geometrik motiflerden olan bu süsleme yatay ve dikey devamlılık sağlayan çizgilerden oluşmuştur. Geçme motifi, uğur düğümü, darülsıfa motifi de denir. Genellikle süslemelerin orta göbek kısmında ve Osmanlı İmparatorluğu sikkelerinde bulunur (Aygün,2011: 60) (Fotoğraf 1, 2).

Hilal, Yıldız: “Hilal ve yıldız İslam süsleme sanatının en önemli sembollerindendir. İslami kimliği temsil eder (Türe, 2004 s: 55). Yıldız motifi kismet, parlak bir geleceği, doğurganlığı, şans simgeler (Aygün,2011: 55) (Fotoğraf: 12, 13).

Güneş Gülü: Bolluk, bereket ve saadet anlamına gelen güneş gülü motifi Anadolu da pek çok sanat eserinde görülmektedir (Gülensoy 1989: 6) (Fotoğraf: 1,2).

3.3.4. Mimari ve İnsan Yapısı Formlardan Esinlenen Motifler

İbrik: İslâmiyet öncesi Doğu kültürlerinde, özellikle dinî çevrelerde yaygın kullanıldığı bilinmektedir. “Tapınaklarda tanrılara kutsal su sunma, putları yıkama, tapınağı temizleme, güzel kokulu sıvılar serpmeye işleri ibrikle yapılırdı.” (Kılıçoğlu, 1971: 182. Çokay,2007: 198). İslam dininde abdest alırken kullanılan ibrik temizlik, arınma gibi anlamlarla da ifade edilmiştir (URL-7) (Fotoğraf 12, 17).

Vazo: Geleneksel Türk İslam el sanatlarında çeşitli çiçeklerle birlikte vazolarda farklı tasarımlarla, Türk üslûbu içinde stilize edilerek uygulanmıştır (Akar, Azade, Tezyini Sanatlarımızda Vazo Motifi271) (Fotoğraf 8).

4. Değerlendirme ve Sonuç

Bu araştırmadaki amaç Konya ilindeki müzelerde bulunan kadın cepkenlerinin işleme tekniği olan kordon tutturmanın genel motif özellikleri, işleme yöntem ve tekniği, kumaş ve malzeme çeşitleri, renk ve

dikiş tekniği araştırılıp katalog oluşturulmuş ve fotoğraflarla, çizimlerle gösterilmiştir. Buradan çıkarak günümüzde bu tekniklerin uygulanabilmesi, kadın kıyafetlerindeki zarafetin ve ince işçiliğin önemi ve tekniğin her alanda kullanılması hedeflenmiştir. Bu kapsamda pamuklu kumaşlarda genellikle çuha, muhare, renklerde ise kahverengi, siyah, yeşil, mavi, kırmızı tercih edilmiştir. Süslemeleri genellikle altın ve gümüş rengi sim kordonlarla işlenmiştir. Kadife kumaşta genellikle mor, bordo, lacivert, mavi, kırmızı, siyah renkler kullanılmıştır. Dökümlü, ipek kadifeler tercih edilmiştir. Cepkenlerde ağırlıklı olarak stilize edilmiş bitkisel süsleme motifleri görülmektedir. Bunlar kordon tutturma tekniğinin bir özelliği olarak sonsuzluk ilkesine bağlı kalınarak birbiri ardına devam etmektedir. Laleler, papatyalar, rozet çiçekleri, hayat ağacı, kıvrımlı ve zencerekli dallar, çeşitli yapraklar, kozalaklar ve giriftli bordürler uygulanmıştır (Fotoğraf 1, 3, 6, 9, 11,14).

Geometrik ve doğa motiflerinden güneş gülü, yıldız, hilal, şal deseni, daireler, helezonlar ve üçgenler, çengel motifleri kullanılmıştır (Fotoğraf 4,5).

Figür olarak efsanevi ak ana-ene motifi, kuş ve yılan motifi uygulanmıştır (Fotoğraf 3, 12, 13, 14, 15, 16, 17).

Nesnel süsleme olarak ibrik, vazo, fiyonk kullanılmıştır (Fotoğraf 8, 12,17).

Sonuç olarak Türk süsleme sanatlarından olan işlemenin en eski tekniklerinden kordon tutturma işinden yapılmış ürünler, günümüzde sadece müzelerde ve özel koleksiyonlarda bulunan nadir eserler durumuna gelmiştir. Geleneksel sanatlar içinde önemli bir yere sahip işleme sanatının, işlemede kullanılan tekniğin, motif ve desen özelliklerinin, özellikle tasarımcılar açısından yeniden gündeme getirilerek unutulmaya yüz tutmuş bu tekniklerin kına gecesi kıyafetleri, abiyeler, gelinlikler, ev tekstil ürünleri ve aksesuarlarda yeniden kullanımının yaygınlaştırılması, tasarımların ötesinde müze depolarında çürümeye bırakılan bu eserlerin kültür ve sanat dünyasına, üniversitelerde ve halkın görebileceği alanlarda sergilenerek tanıtılması gerekmektedir. Bu eserlerin tekniklerinin müzelerde bulunan görevliler dahil tam manasıyla bilinmediğini, geniş araştırmalar sonucunda teknik ve motif özellikleri ile ilgili bir miktar bilgiye ulaşılmıştır. Kaynak çeşitliliğinin azlığından dolayı literatüre kazandırılması önemli görülmektedir.

KAYNAKÇA

Yazılı Kaynaklar

Akar, A.- Keskiner, C. (1978). *Türk süsleme sanatlarında desen ve motif*. İstanbul: Tercüman Sanat ve Kültür.

Aygün, M. (2011). *Kütahya ve çevresi geleneksel kadın giysilerinin motif, grafiksel desen ve kompozisyon özelliklerinin incelenmesi*. Kütahya: T.C. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Grafik Ana Sanat Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

- Baran, H.- Koca, E. – Koç, F. (2014) Eskişehir’de yaşatılmaya çalışılan kültürel bir miras: Sarka’. *Konya: VIII. Uluslararası Türk Kültürü, Sanatı ve Kültürel Mirası Koruma Sempozyumu/ Sanat Etkinlikleri*, 15-16-17 Mayıs 2014.
- Barışta, H. Ö. (1984). *Türk işleme sanatı tarihi*. Ankara.
- Barışta, H. Ö. (1988). *Türk el sanatları*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Barışta, H. Ö. (1997). *Türk işlemlerinden teknikler*. Ankara: Gazi Üniversitesi Mesleki Yaygın Eğitim Fakültesi.
- Çalış, H. (2014). Kahramanmaraş’ta geleneksel el sanatları. *Akdeniz’in Altın Kenti Kahramanmaraş*, Kahramanmaraş.
- Erbek, G. (1986). *Hayat Ağacı Motifi I* Antika Dergisi, Sayı: 15, İstanbul.
- Erbek, G. (1986). *Hayat Ağacı Motifi II* Antika Dergisi, Sayı: 16, İstanbul.
- Erbek, M. (2002). *Çatalhöyük’ten günümüze Anadolu motifleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Ergun, P. (2004). *Türk kültüründe ağaç kültü*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı.
- Eronç, P. Y. (1981). *Süsleme teknikleri*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Gülensoy, T. (1989). *Orhun’dan Anadolu’ya Türk damgaları*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- Karpuz, E.- Öz, S. (2002). *Konya’da bulunan işlemlerin desen ve motif özellikleri*. Konya: S.Ü. Bilimsel Araştırma Projesi.
- Kılıçoğlu, S. (1971). İbrik. *Meydan Larousse*, C.6, 182.
- Koç, F. (1997). *Osmanlı imparatorluk dönemi Türk çocuk giysileri üzerine bir araştırma*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Koç, F.- Koca, E. (2016). Türk halk giyiminde kullanılan süslemelere tipolojik bir yaklaşım. *İdil*, 5 (19), 249.
- Manaz, S. (2004). *Kuş figürlü Kütahya seramikleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Ögel, B. (2010). *Türk mitolojisi*. C. I, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Özcan, F. (1999). Isparta ve çeşitli yörelere ait geleneksel işlemler. *Mesleki Eğitim Dergisi*, 1 (2), 91-94.
- Sönmez, K. (2005). *Gaziantep ili Nizip ilçesinde bulunan geleneksel Antep işlemleri*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Sürür, A. (1976). *Türk işleme sanatı*. İstanbul: Akbank.
- Tansuğ, S. (1997). Anadolu giysileri. *Antik Dekor Dergisi*, S. 39, 106-108.
- Torun, E. (2004). *Bilinen bilinmeyen yönleriyle Beypazarı*. Ankara: Bey Ofset Matbaacılık.
- Uysal, B.- Aygün, M.- Karayel, S. (2010). Gediz geleneksel kadın cepkenlerinin motif, desen ve kompozisyon özelliklerinin incelenmesi. *Düzce Ulusal Meslek Yüksek Okulları Öğrenci Sempozyumu* (21-22 Ekim).

- Vaghefi, A. (1998). *Tarihsel süreç içinde tekstil sanatında şal motifi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Geleneksel Türk El Sanatları Ana Sanat Dalı Sanatta Yeterlilik Tezi.
- Yetim, F.- Kayabaşı, N. (2007). *Kastamonu ili Liva Paşa Konağı Etnografya Müzesi'nde bulunan işlemeli ürünlerin özellikleri*. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 15 (2), 727-746.

Elektronik Kaynaklar

- URL-1: <https://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/OYMAN-Rengin-BURDUR-M%c3%9cZES%c4%b0NDEK%c4%b0-Y%c3%96RESEL-KADIN-G%c4%b0YS%c4%b0LER%c4%b0-S%c3%9cSLEME-VE-%c4%b0%c5%9eLEMELER%c4%b0.pdf>
(Erişim: 24. 05. 2020)
- URL-2: <http://www.megep.meb.gov.tr/?page=moduller> (Erişim: 16.05.2020)
- URL-3: <https://docplayer.biz.tr/114810737-T-c-milli-egitim-bakanligi-megep-mesleki-egitim-ve-ogretim-sisteminin-guclendirilmesi-projesi-fotograf-ve-grafik-alani.html> (Erişim: 22.04.2020)
- URL-4: <https://www.arifoglu.com/papatya-nedir> (Erişim:18.05.2020)
- URL-5: <http://sbe.balikesir.edu.tr/dergi/edergi/c14s26/makale/103-118.pdf>
(Erişim: 16.05.2020)
- URL-6:http://isamveri.org/pdfdrq/D200228/2008/2009_ARIKS.pdf
(Erişim: 27.04.2020)
- URL-7: <http://www.idildergisi.com/makale/pdf/1464961208.pdf>
(Erişim: 26.04.2020)